

Irak'ta Devlet İnşası Sürecinde Özel Güvenliğin Rolü: Tarihsel-Sosyolojik Bir Perspektif

Funda HÜLAGÜ*

Özet

Özel askeri şirketlerin Irak'taki kabank dosyalarına dair birçok araştırma dosyası ve çalışma bulunmaktadır. Ancak bu şirketlerin temsil ettikleri özel güvenlik ideolojisinin Irak'taki devlet inşası sürecine nasıl bir etkide bulunduğuna dair detaylı bir çalışmaya rastlanılmamaktadır. Oysa ki, Irak'ta özel askeri şirketler, iş sözleşmesi imzaladıkları ABD ve İngiltere gibi devletlerin kendi askeri güçleriyle Irak'ta yarattıkları etkiden farklı, görece özerk ve yapısal bir güce sahiptirler. Bu yapısal güç onların devlet arenasında şiddetin örgütlenişi ve bunun toplumsal temeli açısından köklü bir değişiklik üretebilmesine neden olmaktadır. Bu değişiklik, uluslararası aktörler tarafından Soğuk Savaş sonrası dönemde geliştirilen geç devlet inşası siyasetiyle de sahip olduğu neoliberal devlet algısı bağlamında örtüşmektedir. Geç devlet inşasının ana aktörlerinden olan özel güvenlik şirketleri, Irak'taki devlet aygıtlarını özel güvenlik modeli üzerinden şekillendirmekte ve Irak'taki siyasal alanı özel güvenlik ideolojisiyle daraltmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Özel Askeri Şirketler, Özel Güvenlik İdeolojisi, Devlet Arenası, Geç Devlet İnşası, Irak.

The Role of Private Security in the Iraqi State-Building Process: A Historical-Sociology Perspective

Abstract

There have been many researches conducted and studies written on the omnipresent private military and security companies in Iraq. However, there is apparently no detailed analysis on the impact of the private security ideology represented by these companies on the state formation process in Iraq. Indeed, these companies, which have a quasi autonomous room of maneuver with respect to their clients such as USA and UK, possess a structural power to redefine the organization of violence by the state and in the state. Moreover, these companies' state restructuring agenda overlap with the politics of late state-building generated in the post-cold war era by many international actors and organizations such as UN. Thereby, the private security companies do shape the state coercive apparatuses in Iraq after the model of private security and do retrench the political arena because of this very same private security ideology.

Keywords: Private Military Companies, Private Security Ideology, State as an Arena, Late State-Building, Iraq.

* Doktora Adayı, Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü

دور الأمن الخاص في وتيرة تأسيس دولة العراق : نظرة تاريخية واجتماعية

بقلم : فوندا هولاجو

خلاصة

هنالك العديد من الابحاث والدراسات حول ملف الشركات العسكرية الخاصة المتضخم في العراق. غير انه لا يمكن العثور على ابحاث تفصيلية حول كيفية تأثير ايدولوجية الأمن الخاص التي تمثلها هذه الشركات على وتيرة انشاء الدولة في العراق، في حين ان الشركات العسكرية الخاصة في هذا البلد تملك قوة مؤسساتية مستقلة نوعا ما ومختلفة عن التأثير الذي أحدثته القوات العسكرية لدول مثل الولايات المتحدة الأمريكية وبريطانيا التي ارتبطت مع تلك الشركات بعلاقات تعاقدية. ان هذه القوة المؤسساتية اصبحت سببا لإحداث تغيير جذري من حيث تحول العنف الى تنظيمات في اطار الدولة ومن حيث الأسس المجتمعية لهذا العنف. ان هذا التغيير يتطابق مع المفهوم الليبرالي الجديد للدولة الذي تم تطويره من قبل القوى العالمية بعد فترة الحرب الباردة. ان شركات الأمن الخاصة التي تعد من العوامل الرئيسية في انشاء الدولة بشكل متأخر، تعمل على تشكيل اجهزة الدولة في العراق بما يتفق مع نموذج الأمن الخاص، ويؤدي ذلك الى تقليص الساحة السياسية في العراق بايدولوجية الأمن هذه.

الكلمات الدالة : الشركات العسكرية الخاصة ، ايدولوجية الأمن الخاص ، ساحة الدولة ، الانشاء المتأخر للدولة ، العراق.

Bu yazı, Irak'ta 2003 yılındaki ABD işgalinin ardından gerçekleştirilmekte olan devlet inşası sürecinde, ulusaşan özel güvenlik şirketlerinin rolünü teşhis etmeyi ve kavramsallaştırmayı amaçlamaktadır. Ana görevleri arasında Irak'taki güvenlik güçlerini inşa etmek, Irak'ın güvenlik haritalandırılmasını yapmak, Irak'ta güvenlik sektörü reformunu sürdürmek, devlet adamlarını ve Yeşil Bölge'yi korumak olan özel askeri şirketler yazının ana sorunsalının merceği altında durmaktadırlar.¹ Irak'ta özel askeri şirketlerin varlığı, öncelikle eski adı Blackwater, şimdiki yeni adı Xe Services olan özel güvenlik şirketinin işlediği suçlarla dikkati çekmiştir. Adı geçen şirket 2007 senesinde başkent Bağdat'ta 17 masum sivil öldürmekle suçlanmaktadır.² Kamuoyunun dikkatini bir hayli çeken bu olayla beraber, Irak'taki özel askeri şirketler birçok farklı şekilde masaya yatırılmış ve incelenmişlerdir. Bu çalışmaların birçoğu şirketlerin hukuki ve siyasi olarak ne derece kontrol altına alınıp alınmadıklarına değinmiş ve bu durumun şirketlerin ana menşei devletler (ABD ve Birleşik Krallık gibi) açısından ne gibi sonuçlar doğurduğunu değerlendirmiştir.³

- 1 Yeşil Bölge, Irak'ın başkenti Bağdat'ta işgal sırasında ve işgalin ardından uluslararası güçler tarafından güvenlik önlemleri yüksek korunaklı bir bölge olarak yaratıldı. Bölge'de Irak Devleti'nin kimi binaları haricinde, çeşitli uluslararası örgütlerin ve ülkelerin temsilcilikleri de bulunmaktadır. Bu bölgedeki ABD Büyükelçiliğinde, 2010 itibarıyla 1000'den fazla idareci/diplomatın çalıştığı biliniyor. Buradaki çalışanların çoğu Yeşil Bölge'nin dışına pek fazla çıkmıyor. ABD'nin askeri anlamda geri çekilişinden sonra da bu ülkede yaşamaya devam edecek ABD görevlileri için Yeşil Bölge'de ayrı bir altyapı inşa ediliyor. Besin maddeleri Irak'tan değil, başka ülkelere temin ediliyor, bölgenin kendi elektrik tesisatı, su arıtma tesisleri, iletişim sistemleri ve restoranları var. Bu altyapının ve Yeşil Bölgenin güvenliğinin tedarikçileri de Irak'ta şu anda konuşlanmış olan irili ufaklı 200 kadar Özel Askeri Şirket. Detaylı bilgi için bkz. Michael Shwartz, "Colonizing Iraq: The Obama Doctrine?", 9 Haziran 2009, http://www.huffingtonpost.com/michael-schwartz/colonizing-iraq-the-obama_b_228857.html
- 2 Blackwater, Eylül 2007'de Irak'ta 17 sivilin ölümüne yani "Bağdat'ın kanlı pazarına" sebep olmak suçundan, ülkede hükümet tarafından istenmeyen güç ilan edildi. Hatta, 2007'den önceki yıllarda bile Irak devletinden ülkede faaliyet lisansı alamamıştı. Ancak, şirket, "yolsuzluk" ve "barbarlık" suçlarından ABD mahkemelerinde yargılanmasına rağmen, kontratları ABD Dışişleri Bakanlığı ve CIA tarafından uzatılıp duruyor. Blackwater, 2007 tartışmalarının ardından adını Xe Services olarak değiştirdi. Irak'ta US Training Center adı altında iş yapıyor. En son gönüllü olduğu işlerden birisini de Somali'deki Korsanlarla mücadele olarak açıklayan şirketin "kendi suretinden" Irak ve Afganistan'da yaklaşık 100.000 yerel polis gücü ve askeri personel yetiştirdiği söyleniyor. Detaylı bilgi için bkz. Jeremy Schaill'in *thenation.com*'daki Blackwater temalı tüm makaleleri ve ayrıca bkz. *Nytimes.Com*, "Blackwater Worldwide", 25 Nisan 2011 http://topics.nytimes.com/top/news/business/companies/blackwater_usa/index.html
- 3 Kimi örnekler için bkz. Joakim Berndtsson, *Security and State Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2009; Elke Krahnmann, *States, Citizens and the Privatization of Security*, (New York: Cambridge University Press, 2010); Kjell Bjork and Richard Jones, "Overcoming Dilemmas Created by the 21st Century Mercenaries: Conceptualizing the use of private security companies in Iraq", *Third World Quarterly*, Cilt 26, No. 4-5, 2005, s. 777-796.

Ancak bu çalışmalar, bu şirketlerin bizatihi Irak'taki geç devlet inşası sürecine olan etkilerini kavramsallaştırmamaktadırlar. Bunun metodolojik bir sebebi, bu çalışmaların devlet-özel güvenlik ilişkisine karşılıklı dışsallık üzerinden yaklaşımları ve aradaki içsel ilişkiyi göz ardı etmelerinden kaynaklanmaktadır. Devletler yapısal hiçbir dönüşüme uğramadan hâlihazırda ellerinde bulunan geleneksel zor aygıtlarının yanına ek olarak bir de özel güvenlik şirketlerini yerleştirmişler. Her ne kadar birçok eski devlet çalışanı özel güvenlik şirketlerinde üst düzey yöneticilik yapsa, ya da her ne kadar bu şirketler devletlerle girdikleri özel anlaşmalar bağlamında hareket etseler de, aynı şirketler devletlerin yalnızca alelade uzantıları olarak değerlendirilemezler.⁴ Özel güvenlik şirketlerinin ya da özel askeri şirketlerin, devletin zor aygıtlarının üzerinde yükseldiği toplumsal ve siyasi temelde köklü bir değişiklik yapabilecek yapısal bir güçleri vardır.

Anna Leander, özel güvenlik şirketlerinin bu yapısal güçlerini ulusal ve uluslararası güvenlik alanını, tehdit algılarını yönlendirme ve gündem belirleme yoluyla şekillendirme olarak tanımlıyor.⁵ Bu şirketler bir yandan yeni güvenlik gündemleri inşa ederlerken, bir yandan da güvenlik uzmanlığı alanını yeniden üretiyorlar.⁶ Leander'in bu yapısal güç tanımı, özel güvenlik şirketlerince oluşturulan güvenlik söylemlerinin ve normlarının güvenlik alanında yer alan aktörlerin pozisyonlarını yeniden belirlemelerine işaret eder. Diğer bir deyişle, özel güvenlik şirketlerinin güvenlik alanındaki pratiklere yeni anlamlar ve yeni bir mantık yükleme kapasitesi, yani *epistemik gücü*, onların yapısal gücüne işaret eder.⁷

Bu makalede kullanılan yapısal güç tanımı, Leander'in tanımından şu noktada ayrılmaktadır: Leander yapısal güç tanımını şirketlerin bilgi elde etme, bilgiyi işleme, manipüle etme ve buradan yeni bir söylem yaratma gücüne bağlarken, bu makale yapısal gücü bizatihi bu şirketlerin

4 ABD'de özel askeri şirketlerle devlet arasındaki girift ilişki örneğinin ABD eski Başkan Yardımcısı, Dick Cheney ve birçok üst düzey CIA görevlisinin özel askeri şirketlerin yönetim kurullarında bulunmasıyla kuruluyor. Jeremy Schall, "Our Mercenaries in Iraq: Blackwater Inc and Bush's Undeclared Surge", 26 Ocak 2007, http://www.democracynow.org/2007/1/26/our_mercenaries_in_iraq_blackwater_inc.

5 Anna Leander, "The Power to Construct International Security: On the Significance of Private Military Companies", *Millennium- Journal of International Studies*, Cilt 33, Sayı 3, 2005, s. 803-826.

6 ibid.

7 ibid.

devlet aygıtlarının *toplumsal temelini ikame edebilme gücü* olarak tanımlıyor. Bu durumda, şirketlerin yapısal gücü yalnızca sahip oldukları epistemik güce indirgenemez. Devlet inşasında birçok aktörü yeniden şekillendirmenin ötesinde, bu şirketlerin kendileri birer toplumsal aktör olarak davranmakta ve kurulan devlet aygıtlarına bu yolla yeni bir temel teşkil etmektedirler. Bu özel güvenlik ideolojisinin en önemli özelliğidir: güvenliğin özelleştirilmesi siyaset alanının daraltılması ve toplumun mümkün olduğunca bu alanın dışına çıkartılması anlamına gelmektedir. Toplumsal talep ve mücadelelerden görece olarak arındırılan siyasal alanda özel güvenlik aygıtları birer toplumsal/ siyasal güç gibi hareket etmektedirler.

Özel güvenlik konusunda oldukça önemli bir isim olan Deborah Avant, özel güvenlik şirketlerinin geç devlet-inşasında oynadıkları role dair kimi teorik girdilerde bulunmuş ve henüz test etmediğini söylediği hipotezler öne sürmüştür. Bu tezlerden en önemlisi ihtiyaç halindeki devletlere kısa vadede piyasa temelli çözümler sunan özel askeri şirketlerin *geç devlet inşası* süreçlerinde *rantiye devlet* geleneğini yeniden canlandırabilme ihtimalleridir.⁸ Özel askeri şirketler tarafından tedarik edilen güvenliğe sırtını yaslayan devlet, geleneksel güvenlik aygıtları kurmak için (ordu ve polis gibi) toplumu mobilize etme ihtiyacını daha az duyacak ve böylelikle güvenlik kararlarını da toplumun bilgi ve erişiminden uzak bir şekilde alabilecektir. Aynı zamanda uluslararası bir özel güvenlik şirketini iç güvenlik aygıtı olarak kiralamak devlet aygıtlarının bir tür demokratik denetimin de uzağında kalması ve bu nedenle devletin otoriterleşmesi anlamına da gelecektir. Ayrıca Avant, zayıf devletlerin kendi ülkelerine yatırım yapan yabancıların olası iç tehditler karşısında mülkiyetlerini korumak amacıyla maddi ve hukuki anlamda giderek daha çok özel güvenliğe yaslanmaları sonucunda devletin kendi zor aygıtlarının kolay kolay ayağa dikilemeyeceğini ve bu nedenle birbirine paralel gayri-nizami zor aygıtlarının inşa edileceğini de iddia etmektedir.⁹ Uluslararası şirketlerin de girişimiyle zayıf devletlerde güvenliğin özelleştirilmesi, inşa edilmekte olan devletin zor aygıtlarına dair çözücü bir etkide bulunmaktadır zira zorun devlet tekelinde toplanamayışı bu

8 Deborah Avant, "The Implications of Marketized Security for IR Theory: The Democratic Peace, Late State Building, and the Nature and Frequency of Conflict", *Perspectives on Politics*, Cilt 4, Sayı. 3, Eylül 2006, s. 507-528.

9 ibid.

yeni kurulan aygıtların bir merkeze değil farklı gruplara ya da çıkarlara eklenmesini kolaylaştıracak ve hatta teşvik edecektir.¹⁰

Avant'ın bu tespitleri zihin açıcıdır ve hatta Irak vakası açısından, ileride de anlatılacağı üzere oldukça isabetlidirler çünkü Avant, özel güvenlik şirketlerinin devlet inşasına nüfuz ettikleri mekanizmaları ana hatlarıyla deşifre etmektedir. Öte yandan, Avant'ın rantiye devlet tanımını kullanırken yaptığı uluslararasılaşma vurgusu da oldukça önemlidir çünkü geç devlet inşasında özel askeri şirketlerin rolüne bakmak uluslararası alanın devleti nasıl şekillendirdiğine bakmak anlamına da gelmektedir. Geç devlet inşası sürecinde özel güvenliğin rolü aynı zamanda bizim örneğimizde Irak'ın neoliberal dünya düzenine nasıl ekleneneceğini de gösteren bir meseledir.¹¹ Nitekim özel askeri şirketler, daha önce Sudan'da barış görüşmelerinde aracılık yaptıkları gibi, Hirvatistan'da da yeni rejimin kuruluşa iştirak etmişlerdir.¹²

Fakat Avant'ın analizi metodolojik olarak şöyle bir zemin üzerine oturmaktadır: Geç devlet inşasında özel güvenlik şirketlerinin etkin olmasının *zorunlu değil ama kaçınılması zor* sonuçları vardır. Diğer bir deyişle, Avant özel güvenliğin rolünü yapısal olmaktan ziyade olumsal olarak görmektedir. Oysaki özel güvenlik sadece zayıf ya da inşa halindeki devletlerde değil bilakis güçlü devletlerde de benzeri bir dönüşümü zorlamaktadır.¹³ Özel güvenliğin yapısal gücü onun devletin yeniden

10 ibid.

11 Irak'ın yeni dünya düzenine özel askeri şirketler bağlamında nasıl eklenildiğini gösteren bir çalışma için bkz. Filiz Zabcı, "Private military companies: 'Shadow soldiers' of neo-colonialism", *Capital and Class*, Cilt 31 Sayı 2, Yaz 2007, s. 1-10. Zabcı, bu şirketlerin 21. yüzyıl'da başarısız devletlerdeki henüz kapitalist pazara açılmamış doğal kaynakların metalaştırılması sürecindeki aktif rollerine işaret ediyor. Nitekim, 18. yüzyıl'da da Dutch East Indian Company (Hollanda Doğu Hindistan Şirketi), koloniler kurma, para basma, savaşma, anlaşmalar imzalama gibi neredeyse egemen bir devletin sahip olduğu tüm yetkilere sahipti. "Alman orduları" da o dönemde bu şirketin Doğu Asya'daki kolonyal gücüne hizmet ettiler. Detaylı bilgi için bkz. Janice Thompson, "State Practices, International Norms, and the Decline of Mercenarism", *International Studies Quarterly*, Cilt 345, Sayı 1, 1990, s. 23-47. Bugün de az gelişmiş ülkelerin orduları birer ihracat malı olarak özel askeri şirket haline geliyor. Bu ülkelerin birçoğu, kendi ordu mensuplarını, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki özel askeri şirketlere kiralyorlar.

12 Anna Leander, "Re-Configuring Security Practices: The power of the Private Security Business", Working Paper No 88, 2007.

13 Özel askeri şirketlerin devlet aygıtları dağıtılmış, bu nedenle zayıf olarak addedilen devletlerde oynadığı rolü anlamak için şirketlerin kendi orijin ülkelerindeki devletle olan ilişkilerini – her ne kadar bu makalede ele almasak da- hafızamızın bir köşesinde tutmak bütünü anlamak açısından önemlidir çünkü tekil tekil bu büyük askeri şirketlerle orijin devletler arasındaki görece özerklik, aynı devletler aleyhine oldukça daralmıştır. Diğer bir deyişle, özel askeri şirketler her ne kadar ABD gibi süpergüçlere bağlı hareket ediyor olsalar da bu güçlerden görece bağımsız ve en önemlisi bu ülkelerdeki devlet aygıtını da kendi suretlerinden yeniden üretecek şekilde kendilerine has bir *siyasi* role sahiptirler.

yapılandırılmasında ana bir kurucu ideoloji olmasında yatmaktadır. Örneğin, ABD'de New Orleans şehrinde 2005 senesinde meydana gelen ve büyük bir felakete sebebiyet veren Katrina kasırgasının ardından, ABD'de İç Güvenlik'ten sorumlu Bakanlık lisansı ile New Orleans sokaklarını denetleyen özel askeri şirketlerin, şehrin zenginlerinin ikamet ettiği birçok sokağa kasırgadan etkilenen Afro-amerikan kökenli vatandaşları sokmadığı biliniyor.¹⁴ Ortak toplumsal bağların yeniden üretim ve örgütlenme alanı olan *sokak*, ortak bir kamusal alan olan *sokak*, artık onu "koruyan" özel güvenlikçileri ve çitleriyle özel mülkiyet haline gelmektedir.

Ayrıca rantıye devlet teorilerindeki ikinci bir sorun devlet-toplum ilişkisini antagonistik olarak betimlemeleri ve olaylara devlet-toplum ikiliği ve karşıtlığı üzerinden bakmalarıdır. Bu da ister istemez özel güvenlik gibi hem devletli hem de toplumsal bir dokusu olan bir zor aygıtının devlet inşa sürecindeki rolünü anlamak konusunda işleri daha da zorlaştıracaktır.¹⁵ Özel güvenlik, Ortadoğu'da "yeteri kadar devlet" in olmadığı ülkelerde türeyen ek bir güvenlik inşa mekanizması değil, devleti olduğu kadar devletin üzerinde yükseldiği toplumu, yani *devlet arenasını* da yeniden şekillendiren bir ideolojidir.¹⁶

Ayrıca ABD ordusu "uzmanlık" anlamında da özel askeri şirketlere bağımlı durumda. Irak'ta birçok silah mekanizmasının kurulumunda bu şirketler başı çekiyor. Bu bağımlılık, şirketlerin sahip oldukları bilgi ve donanımda tekel konumunda olduklarını düşününce iyice perçinleniyor. Örneğin, kendisine ederinin çok üzerinde bir fiyata servis verdiğini ortaya çıkarsa bile, ABD özel askeri şirketlere kolay kolay hiçbir yaptırımda bulunamıyor. Bu en basit başlık olduğu düşünülecek askeri taburlara yemek tedariki konusunda bile geçerli bir ilişki. Özel Askeri Şirketler, kontratlarının iptal edilebileceğini hissettikleri durumlarda, ABD'yi Irak'taki "askerleri aç bırakmakla" tehdit ediyor. Detaylı bilgi için bkz. Jeremy Scahill, "Our Mercenaries in Iraq: Blackwater Inc and Bush's Undeclared Surge".

14 Jeremy Scahill, "Blackwater Down", 21 Eylül 2005, <http://www.thenation.com/signup/5901-?destination=article/blackwater-down>.

15 Özel güvenliğin toplumsallığına örnek olarak, ABD'de özel güvenliğin anti-terörizm bağlamında ulusal güvenliğin stratejisine dahil edilmesinin ardından ortaya çıkan en güçlü *sosyal hareketlerden* birisini, Güney Kaliforniya'da evlerini korumak amacıyla örgütlenen ABD vatandaşlarını verebiliriz. Nigel South, "Privatizing Policing in the European Market: Some Issues for Theory, Policy and Research", *European Sociological Review*, Cilt 10, Sayı 3, 1994, s. 219-233.

16 Üçüncü dünya ülkelerinde ve özellikle Arap coğrafyasında, güvenliğin ve dolayısıyla istikrarın inşasının karşısındaki ana tehlikenin devletin yeteri kadar "devlet" olamaması olduğu genel kabuller arasındadır. Devlet kaba kuvvete ve bunun örgütlenişine indirgenir. Bunda başarılı olamayan bir devlet yetersiz bir devlet, başarısız bir devlet olarak görülür. Bu konudaki detaylı bir çalışma için bkz. Pınar Bilgin ve Adam Morton, "Historicizing representations of 'failed states': beyond the cold-war annexation of the social sciences?", *Third World Quarterly*, Cilt 23, Sayı 1, 2002, s. 55-80.

Bu makale özel güvenlik şirketlerinin, bünyesinde hareket ettikleri Irak'taki devlet inşa sürecinin alanını *yapısal olarak belirlemekte* ve *ideolojik olarak şekillendirmekte* oldukça kuvvetli bir rol oynadığını iddia etmektedir. Özel güvenlik şirketleri, yapısal güçleriyle, *devlet arenasının* çeperlerini yeniden ve yeniden çizmekte ve bu yolla da toplumsal aktörler arasında ve dolayısıyla siyaset alanında yeni bir güç dağılımına sebep olmaktadır. Bunu da taşıyıcısı oldukları eylem ve etkinlikleriyle temsil ettikleri özel güvenlik ideolojisiyle mümkün kılmaktadırlar.

Geç devlet inşası gibi sınırları oldukça belirsiz bir süreçte, üstelik de Irak gibi siyasetin birçok farklı etnik-siyasi grup arasında bir iktidar paylaşım savaşına döndüğü yerde, özel güvenlik şirketlerinin rolünün izini sürmek ve bu rolü diğer birçok siyasi ve sosyolojik unsurdan ayırtmak elbette kolay değildir. O nedenle öncelikle bu yazının geç devlet inşası siyasetinden ne anladığını anlatması gerekiyor. Ama bunun da öncesinde devlet inşası süreçlerine bakarken ne menem bir devlet tanımımızın olduğunun bu süreci kavramada etken olacağını hatırlatmak gerekiyor. Devleti tarihsel sosyolojik anlamda bir alan, bir "arena" olarak kavramsallaştırmanın Irak'taki süreci anlamada elimizi kolaylaştırdığını iddia edeceğiz. Ardından 2000'lerle beraber daha belirgin bir karakter kazanan geç devlet inşası siyasetini özel güvenlik ideolojisi ile birlikte bir bağlama oturtarak kavramsallaştırmanın yollarını arayacağız.

Bu çerçeveyi çizdikten sonra Irak'ta devlet inşa sürecinde özel güvenlik şirketlerinin rolünü iki alt-tema ile inceleyeceğiz: Özel güvenliğin, devlet arenasının bileşenlerinden olan Irak *devlet aygıtına* ve Irak'taki *siyaset alanı* üzerine etkileri.

Bir "Arena" Olarak Devlet

Michael Mann, devletin kendinde bir şey olmadığını, onun ancak toplumda vuku bulan fiziksel gücün cisimleşmiş hali olduğunu söyler.¹⁷ Devlet ilk ve en önce bir arena, bir alandır. Devlet, askeri gücün gerek ulusal gerekse de uluslararası düzeyde mobilize edildiği bir arenadır. Devlete özgünlüğünü ve gücünü veren böylesi bir arenada toplumsalı

17 Michael Mann, "The Autonomous Power of the State", Archives Européennes de Sociologie, Cilt 25, Sayı 2, (Kasım 1984), s. 185- 214.

örgütleyebilmesi ya da mobilize edebilmesidir. Mann, bu arena kavramını daha ziyade devletin belli bir coğrafyada, bir ülkesellik ilkesi [*territoriality*] tesis edebilmesi olarak analiz eder. Diğer bir deyişle belli bir coğrafyayı bir merkez etrafında örgütleyebilmesidir devleti bir arena yapan. Mann'a göre toplumda diğer hiçbir güç odağının böyle bir kapasitesi yoktur ama toplumun bu merkezi örgütlenmeye de ihtiyacı çoktur.

Mann'ın devleti bir arena olarak görmesinden esinlenerek, kavrama toplum-temelli devlet teorileri bağlamında yeni bir anlam katılabilir.¹⁸ Bu teorilere göre, devlet toplumsal mücadelelerin yer aldığı bir arenadır ve bu toplumsal mücadeleler her devlete spesifik/ tarihsel biçimlerini verirler. Toplumsal ve siyasal mücadeleler, üzerinde yer aldıkları devlet alanında, devleti de yeniden ve yeniden tanımlamış olurlar. Diğer bir deyişle, devletin bir arena olması toplumsalın da bu arena sayesinde devlete şekil verebilme gücü olduğu anlamına gelir. Bu arenada birçok farklı aktör rol oynar ve asimetrik olarak daha güçlü olanların devlet arenasının sınırlarını yeniden çizmesi ve diğer toplumsal aktörleri bu arenanın dışına atması çok daha mümkündür.¹⁹

Devlet arenasının konturlarını belirleyen sadece ulusal değil aynı zamanda uluslararası mücadelelerdir. Devlet uluslararası mücadelelerin belirli bir arenada yoğunlaşmasından müteşekkildir. Başka bir ifadeyle devlet, uluslararası siyasi ve iktisadi mücadelelerin bir coğrafyada yoğunlaşmış bir momentidir.²⁰ Bu nedenle de uluslararası alanda yer alan dönüştürücü olayların, kuvvetlerin ve aktörlerin sürekli etkisine açıktır.

Tüm bu nedenlerle devlet sadece devlet aygıtlarından müteşekkil bir kurum değildir. Devlet aynı zamanda onun kurumsal sınırlarını aşan bir siyasal alanla da malûldur. Bu siyasal alan, toplumun ortak bir gelecek üzerine düşündüğü, kurgu yaptığı ve onun uğruna mücadele ettiği bir

18 Ortadoğu'da devletin toplumla diyalektik bir ilişki içerisinde olduğuna işaret eden; Ortadoğu'da devlet oluşumuna bakarken toplum-devlet ikiliği dışından, devlete uluslararası siyasi-iktisadi mücadele süreçlerinin bir ürünü olarak bakan bir çalışma örneği için bkz. Angela Joya, "Economic Liberalization and Reform in Syria: 1970-2005", paper presented at the Historical Materialism Conference, SOAS, (Aralık 2006), <http://mercury.soas.ac.uk/hm/pdf/2006confpapers/papers/Joya.pdf>.

19 Bob Jessop, *State Power: A Strategic-Relational Approach*, (Cambridge: Polity Press, 2007).

20 Werner Bonefeld, "Social Constitution and the form of the capitalist state", *Open Marxism Volume 1*, (UK: Pluto Press, 1992).

yerdir. Devlet aygıtında çalışan ya da bizatihi yer alan siyasal sınıfların değil tüm toplumsal sınıf ve kesimlerin söz hakkı olduğu ve “İyi bir toplum nedir?” sorusunu da beraberinde getiren bir ortak tahayyül ve karşılıklı mücadele alanıdır. Yüzyıllardır bu siyasal alan çeşitli oluşumlarla simgelenmiştir. Nitekim sokaklar ve meydanlar, ortak kamusal alanlar olarak, bu siyasal alanın da en kıymetli bileşenleridir. Nasıl ki devlet aygıtları çeşitli toplumsal sınıf ve güçlerin nüfuzlarına açıklarsa, devletin kurumsal mimarisi kimi kesimlere diğerlerine göre yapısal bir ayrıcalık, stratejik bir el üstünlüğü veriyorsa, sokak da aynı şekilde devlet aygıtlarında aynı oranda gücü olamayan yığınların siyasete şekil verdikleri yerdir. Özel güvenlik devlet arenasında şiddetin örgütlenişine, dolayısıyla arenanın temel yapıtaşları olan devlet aygıtlarına, siyaset arenasına ve sokağa doğrudan bir müdahaledir. Burada Charles Tilly’den yardım alacağız.

Charles Tilly’nin modern devleti savaşların kurduğu yönündeki tezinin en önemli kısmı bu savaşların halklara devletle pazarlık yapma imkânını verdiklerini ve böylece kurulan her aygıtın bir baskı ve yönetim aygıtı olduğu kadar aynı zamanda vatandaşlık kavramına yaslandığı iddiasıdır.²¹ Bu iddiaya göre devletin şiddet tekeli ve bu özellik etrafında örülen zor aygıtları aslında devletlerin siyasi güç konusundaki kıskançlıklarını tarif etmekle beraber aynı zamanda evrensel olarak yüklendikleri toplumsal sorumlulukları da ifade eder. Bir devletin toplumsal meşruiyetinin temelinde tikel ihtiyaçları kenara bırakıp tümel ihtiyaçlara cevap vereceği iddiası bulunur. Şiddet tekeline bu anlamda meşruiyetini veren siyaset sahnesinin toplumun türlü kesimlerinin hak taleplerine açık olması ve siyasetin feodal dönemlerde olduğu gibi dar bir siyasi sınıfın tekelinde olmamasıdır.

Hal böyle olunca, modern zor aygıtlarının çift yönlü karakteri ortaya çıkar.²² Zor aygıtları bir yandan toplumsal eşitsizlikleri kimi egemen sınıflar lehine sürdürülebilir kılarken öte yandan da bağımlı sınıfların güvenlik başta olmak üzere sosyal ve siyasi taleplerine karşılık vermek zorundadırlar. Diğer bir deyişle devletin savaş ve iç güvenlik aygıtlarının

21 Charles Tilly, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletleri'nin Oluşumu*, (Ankara: İmge, 2001).

22 Bkz. Robert Reiner, *The Politics of the Police*, (London: Oxford University Press, 2000) ve Ferdan Ergut, *Polis Çalışmaları için Kavramsal bir Çerçeve*, Amme İdaresi Dergisi, Cilt 34, Sayı 1, Mart 2001, s.59-78.

toplumsal bir belirlenimleri, bir temelleri vardır. Daha önce de belirtildiği üzere, modern devletin toplumsal belirlenimleri siyasidirler. Başka bir ifadeyle devletin sahip olduğu meşru egemenlik siyasi bir haktır. Bu hak siyaset sahnesinde yer alan toplumsal mücadelelerin bir ürünüdür. Bu nedenle devlet bu mücadelelerin üzerinde yer aldığı bir *arena*, bir alandır.

Şiddetin devlette tekel şeklinde örgütlenmesinin ideolojik bir anlamı vardır. Böylesi bir tekeli elinde bulunduran devlet, devletin tarafsız olduğu iddiasını sürdürülebilir kılar. Her ne kadar tarih ve teori, devletin tarafsızlık ilkesini yerine getiremeyeceğinin birçok kanıtını ve nedenini bizlere sunsa da, soyut düzlemde böylesi bir ilkenin varlığı toplumsal rızanın da örgütlenmesini sağlar. Elbette böylesine örgütlü bir şiddet toplumdaki eşitsizliklerin üzerinde yükselir ve toplumda egemen olanların gücünü yansıtır. Ancak bu tekel, aynı zamanda egemen sınıfların güçlerini sınırsızca kullanmasının önünde yapısal-ideolojik bir engeldir. Devletin, şiddetin meşru tekeline sahip olduğu iddiası- ki modern devletler tarihin hiçbir döneminde devletin tekeline mutlak bir şekilde sahip olmamışlardır- aslında bağımlı sınıfların egemen sınıfların siyasal ve yönetsel gücüne bir set çekmesi anlamına da gelir.

İşte tüm bu nedenlerle bugün özel güvenlik ideolojisiyle beraber, devletin temelinde artık devletin şiddet tekelinin olmadığı ve olamayacağı iddiası, devlet-toplum ilişkisinde, dolayısıyla devletin doğasında, ve devlet inşasında kökten bir dönüşüme tekabül etmektedir. Devlet aygıtları çift-yönlü karakterlerini yitirmekte, siyasal alan tıpkı feodal dönemde olduğu gibi yine ve yalnızca siyasal sınıfların etkisi altına girmektedir. Kısacası, yeni bir devletlilik ve buna bağlı olarak yeni bir toplumsal meşruiyet zemini doğmaktadır.

Nitekim Avrupa dışındaki gelişmekte olan ülkelerdeki zor aygıtları ile devlet arasındaki ilişki üzerine yapılan birçok alan çalışması, şiddet aygıtları ve araçları üzerinde tekel kurmakta zorlanan devletlerin evrensel vatandaşlık haklarını sağlamada ya da sürdürülebilir kılmada zorlandıklarını tespit etmiştir.²³ Ayrıca geleneksel ordular dışında kalan amorf

23 Anthony W. Pereira, "Armed Forces, Coercive Monopolies, and Changing Patterns of State-Formation and Violence", Diane Davis ve Anthony Pereira, "Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation", (New York: Cambridge University Press, 2003), s. 387-407.

askeri örgütlenmelerin ve farklı zor aygıtlarının, adaletten ülke çıkarına kadar birçok temel kavramı da etkilediği bilinmektedir.²⁴ Kaldı ki çalışmaların gösterdiği diğer bir unsur da geleneksel zorun kullanıldığı toplam savaşın (I. ve II. Dünya Savaşları gibi) yokluğunda gündelik hayatta doz doz kullanılan zorun toplam savaş haline nazaran daha az şer olmadığıdır. Özel güvenlik gibi gündelik hayatı savaş halinde olmayan devletlerde de kuşatan bir zor durumu, bu devletlerin olası demokratik özelliklerinin de geriye çekilişi anlamına gelmektedir.²⁵ Diğer bir deyişle demokratik rejime sahip devletlerin birbirleriyle savaşmadığı demokratik barış teorisi adlı etik kozmopolitan duruşun sinik bir yanı bulunmaktadır. Demokrasilerin toplam savaşa girişmemeleri, demokrasilerin bu ülkelerdeki özüne/doğasına dair fazla veri sunmamakta ve zorunlu olarak olumlu bir şey söylememektedir.

Geç Devlet İnşası Siyaseti ve Özel Güvenlik İdeolojisi

Raportör: Neden silahlı kuvvetler silahlı güvenliği özelleştiriyor?

Rumsfeld: Silahlı Kuvvetler, silahlı güvenliği özelleştirmiyor.

Raportör: Bu adamlar kimin güvenliğini sağlıyorlardı?

Rumsfeld: Toplumun.

Raportör: Bir konvoyun.

Rumsfeld: Toplum güvenliği özelleştiriyor.

Raportör: Nasıl isterseniz öyle deyin. [italikler yazara ait]²⁶

Bu alıntının kendisi 1990'ların sonlarından itibaren değişen devlet inşası meselesine dair önemli bir noktayı ifşa ediyor: devlet inşasının merkezi ya da ana ereği artık bizatihi Vestfalya devleti değildir. Geç devlet inşası süreçlerinde devletlerin egemenliklerinin tesis edilmesi inşa edilen devletlerin güçlendirildiklerine dair bir genel geçer kanı oluşturuyor. Oysaki güçlü devlet yeni dünya düzeninde işaret ettiği şu unsurlar nedeniyle artık istenmemektedir: Kendi sınırları içerisinde istediğini yapıp edebilme yetkisi.²⁷ Hatta Krasner, Vestfalyan egemenlik anlayışını etkili

²⁴ ibid., s.389.

²⁵ ibid, s.396.

²⁶ Peter W. Singer, "Warriors for Hire in Iraq", 15 Nisan 2004, http://www.brookings.edu/articles/2004/0415defenseindustry_singer.aspx.

²⁷ David Chandler, *Empire in Denial: The Politics of State-building*, (London: Pluto Press, 2006), s. 30.

bir devlet yönetimine engel olarak görmekte ve yeni devletlerin inşası esnasında yeni kurumsal biçimlerin geleneksel egemenlik anlayışının yerini belirsiz bir süreliğine alması gerektiğini söylemektedir.²⁸ Devlet egemenliğinin bu şekilde yeniden tanımlanması bu makalenin sorunsalı açısından şunu söylemektedir: Geç dönem devlet inşasına rengini çalan ana unsur, aslen modern merkezi ve toplumsal/evrensel bir tabanı olan güvenlik aygıtlarının inşa edilmesi değil öz denetim/ toplumtemelli polislik gibi özelleştirilmiş/ tikel güvenlik kavramlarına dayanan hâkim siyasi ve toplumsal ideolojidir.

Bu noktada iki tarihsel süreç bizlere yol göstermektedir: İlki Birleşmiş Milletlerin 2001 senesinde Kolonyalizmin Sonlandırılmasının İkinci Evresi'ni ilan etmesi, bir diğeri de aynı yıl 11 Eylül olaylarının ardından Teröre karşı Küresel Savaş ilan edilmesidir. Aynı sene içerisinde yer alan bu iki önemli olayın ilki uluslararası müdahalelerin gayrı-meşruluğuna işaret etmekle beraber, ikincisi uluslararası müdahalelerin kabul görürlüğünü arttırmıştır. Ancak bu iki durum birbirleriyle çelişmemekte aksine sahip oldukları devlet algısı açısından örtüşmektedirler.²⁹ Şöyle ki kendi coğrafyalarında olup bitenler konusunda henüz inisiyatif gösterme kapasitesine sahip olmasa da uluslararası müdahalelerin sorumluluğunu kendileri taşıyacak yeni devletlerin inşa edilmesi amaçlanmaktadır.³⁰ Başka bir ifadeyle bu durumda devletin egemenliği, devletin toplumsal konularda karar alıp verme, toplumu örgütlemeye etkin olma, tüm ülkeye dair iktisadi ve siyasi eylemlilik planı yapmasından ziyade uluslararası toplumun müdahil olduğu ulusal/ iç süreçlerin sorumluluğunu alması anlamına gelecektir. Böyle olunca devlet, uluslararası ilişkiler yasalarının şekillendiği 20. yüzyılın o ilk dönemindeki gibi kendi kendini tanımlama, kendi kaderini tayin etme hak ve özgürlüğüyle tanımlanmaz. Devlet, daha ziyade, küresel düzeyde verilen mücadeleleri kendi topraklarına tercüme etmekle yükümlüdür.

Başka bir noktadan bakıldığında 20. yüzyılın ilk yıllarının realizm algısında bir revizyona gidilmiştir. Realizm devletleri kendi tüm iç süreçlerine hakim, rasyonel aktörler olarak tarif eder. Rasyonel devletler çatışır,

28 ibid, s.34-35.

29 ibid., s.32-33.

30 ibid., s.40-47.

ulusal çıkarlarını maksimize etmeye çalışırlar ve bundan kaçış yoktur. Sistem, sürekli çatışmayı ve kendini-kurtar yaklaşımını salık verir. Bu nedenle tüm devletler, yapının dayattığı bu koşullar altında eşittirler. İşte bugün de bu eşitlik varsayımı baki olmakla beraber devletlerin rasyonel aktörler olabilmelerini sağladığı düşünülen içeride egemen olma ilkesi, güçlü devlet ilkesi, zararlı bulunmaktadır. Güçlü devlet yerine *Rumsfeld'in toplumu* konulmaktadır. Bu açıdan özel güvenlik ideolojisi de güçlü devlete karşı geliştirilen bir tür fren mekanizması, piyasanın gücü olarak tasavvur edilmektedir.

İşte bu nedenle geç devlet inşası, güçlü bir devlet değil, uluslararası arenada her koşulda “eşit” olduğunu kabullenen bir devlet tasavvur eder.

Nitekim Birleşmiş Milletler Kalkınma Ajansı (UNDP) ya da örneğin Cenevre'deki Silahlı Kuvvetlerin Demokratik Denetimi Merkezi (DCAF) gibi birçok uluslararası örgüt, devlet kurumlarından ziyade nüfus içerisinde kendisine yer edinmeye çalışmakta ve hatta “paralel bürokrasiler” inşa etmektedirler.³¹ Ancak toplumsalın bu şekilde uluslararasılaşması ya da devletin uluslararası devlet inşa politikalarında eski geleneksel merkezi rolünü artık korumuyor olması, devletin sonunun geldiği anlamına gelmemekle beraber devletin yerine toplumun konulması, toplumun siyaset alandaki temsiliyetinin arttığı anlamına da gelmemektedir.

Devletin küçülmesi ya da toplumun güçlendirilmesi aslında kapitalist piyasanın neoliberal Hayekçi bir kurgu ile yeni hakim ideoloji haline getirilmesi anlamına geliyor.³² Buradan bakıldığında özel güvenlik bu kurgunun mutlak bir temsilcisidir çünkü özel güvenlikte devletin şiddetle ilişkisi yeniden kurgulanır ve devletin şiddet tekeli çözülür. Diğer bir de-

31 ibid, s.28.

32 Hayek, Buchanan ve Friedman gibi neoliberal entelektüellerin kurgusu şu şekilde tarif edilebilir: devlet kurumlarını, güncel demokratik mücadelelerden en az etkilenecekleri bir şekilde inşa etmek ; bireylerin piyasa koşullarına ve piyasa mantığına daha fazla angaje olmalarını sağlamak suretiyle devletin aşırı gücünü kırmak; demokrasiyi evrensel bir ilkede değil piyasa bireylerinde temellendirmek; demokrasiyi ulu bir erek olarak değil bir yönetim metodu/bir teknik olarak görmek. Bu açıdan minimal devlet zayıf bir devlet anlamında gelmemektedir. Daha ziyade, teknik yönetim becerileri anlamında güçlü, değişken siyasetin ya da olsası siyaset kaymalarının daha az belirleyebildiği bir devlet anlamına gelmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Andrew Gamble, “The Free Economy and the Strong State: The Rise of the Social Market Economy”, *Socialist Register*, Cilt 16, 1979.

yişle, devlet neoliberal anlamında “küçültülür”. Öte yandan toplumun da şiddetle ilişkisi yeniden kurgulanır ve toplum şiddet örgütlenmesinde daha aktif kılınır. Geç devlet inşasının yeni meşruiyet zemini budur.

Irak'taki devlet inşası süreci, yine yukarıda çizilen geç devlet inşası sürecinin çelişkili sürecine benzer bir çerçevede en iyi kavramsallaştıranlar arasında Medani'nin “tersinden devlet-inşası” [*reverse state-building*] kavramı bulunmaktadır.³³ Tersinden devlet inşası, devlet kurumlarının süreklilikli olarak çözümlerine dayanır. Devletlerin çözülüş süreçlerini zamana yayan ve bu anlamda süreklilik arz eden bir olgu haline getirmek ve yeniden yapılandırmayı ise stratejik aralıklarla gerçekleştirmek amaçlanmaktadır. Öncelikle eski sosyalist blok devletlerinde başlatılan sonrasında Avrupa Birliği'nin genişleme kriterlerine ve ABD ve İngiltere'nin dış yardım şartlarına dahil olan güvenlik sektörü reformu bu sürecin önemli bir parçasıdır. Güvenlik sektörü reformu Soğuk Savaş döneminde öne çıkan zor aygıtlarını şeffaflık, denetlenebilirlik, sivilleşme gibi kriterler etrafında dönüştürmeyi ve yeni zor aygıtları kurmayı amaçlamaktadır. Özel güvenlik şirketleri bu dönüşüm sürecinin temel aktörleri olarak görülmektedirler çünkü özel güvenlik sivil bir girişim ve serbest piyasanın düzenleyici gücü olarak görülmektedir.³⁴

Irak özelinde ABD güdümlü devlet inşası projesinin, Irak devletini yeniden temellendirmek için aslen Irak'ta işgal öncesinde var olan silahlı güçlerin ve güvenlik hizmetlerinin gücünün kırılmasına dayandığı biliniyor.³⁵ ABD'nin Irak'taki sivil yöneticisi Paul Bremer'in işgalin hemenertesinde orduyu ve enformasyon bakanlığını dağıtması ve 30.000 Baas memurunu devlet işlerinden men etmesi tersine devlet inşasının ikonik göstergelerindedir. Buna göre ABD'nin 'debaasizasyon' uğruna tüm devlet aygıtını ilga etmesi özel güvenlik ideolojisinin kolayca yerleştiği bir boşluk doğurmuştur. Yeni devleti temellendirme işinin ağır yükü de özel güvenlik şirketlerine devrolunmuştur.

33 Khalid Medani, “State-building in Reverse: The Neoliberal ‘Recontructio’ of Iraq”, *Middle East Report*, Yaz 2004, s. 29.

34 Chitra Bhanu ve Christopher Stone, “Public- Private Partnerships for Police Reform”, 1 Haziran 2004, <http://www.vera.org/content/public-private-partnerships-police-reform>.

35 Charles Tripp, “The United States and State-building in Iraq”, *Review of International Studies*, Sayı 30, 2004, s. 545-558.

Irak Vakası

Irak'taki devlet inşası projesinin üç ayağı bulunuyor: eski siyasi güç odaklarından kurtulmak; devlet aygıtlarını yeniden temellendirmek ve siyasal erkin yeniden dağılımı. Makalede bu üç ayağa özel güvenliğin bu süreçlere etkisi bağlamında bakılacak; özel güvenliğin devlet aygıtlarını nasıl şekillendirdiğine, direnişçilerle olan ilişkisine ve oluşan devletin kurumsal yapısının nasıl bir siyaset ortamına mahal verdiğiğine Irak'taki geç devlet inşası sürecinin 2004-2010 döneminden farklı örneklerle de-ğınilecektir. Bu nedenle makale Irak devlet inşasında dair kronolojik bir akış izlememektedir.

Devlet Aygıtına olan Etkiler

Irak'taki özel güvenlik şirketlerini ilk düzenleyen Geçici Koalisyon Otoritesi (CPA) olmuştur. Otorite'nin hazırladığı bağlayıcı metne göre askeri şirketlerin gerek işletme lisanslarını gerekse de silah taşıma yetkilerini Irak Devleti'nden almaları gerekmektedir. Ancak Irak'ta çalışan özel askerler ya da özel güvenlik görevlileri, işledikleri herhangi bir suç durumunda Irak mahkemelerinde yargılanmaktan muaf tutulmuşlardır. Aynı düzenleyici metne göre, Irak Devleti bu durumu düzenleyen yeni bir yasa çıkarana kadar bu karar uygulanacaktır.³⁶ Kısacası, özel güvenlik çalışanları Irak Devleti'nin egemenlik alanının dışındadırlar.

Bu nedenle görünürde Irak'ta inşa edilen devlete düzenleyici bir rol biçilmiş olmakla beraber, devlet yurttaş ilişkisinin temellerinden birisi olan evrensel adaleti teşkil etmek meselesi, bir değer olarak dahi kurucu bir unsur haline getirilememiştir. Şiddet tekelinin en önemli ancak özel güvenlik çalışmaları tarafından pek değerlendirilmeyen unsurlarından birisi, yani devletin bir kişiyi yargılama ve cezalandırma hakkındaki meşru yetkisi, devlet egemenliğinin yapıcı kavramlarından birisi olarak gözardı edilmiştir. Özel güvenliğe tanınan bu hukuki sorumluluktan muaf manevra alanında hareket eden şirketlerin işledikleri suçlar bilimsel açıdan arızı vakalar olarak değerlendirilemez. Bu durum gerçekte Irak'ta devletin şiddet tekeli boşluğunun yapısal anlamda suçla doldurulması

³⁶ Joakim Berndtsson, Security and State Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (2009), s. 148-149.

anlamına gelmektedir. Elbette tek nedeni olmamakla beraber, özel askeri şirketler üzerinden tanımlanan böylesi bir zemin, Irak'ta hızla kurula gelen birçok paralel güvenlik aygıtının da yakaladıkları “suçluları” sorgulamak ve hatta cezalandırmak amacıyla kendi adalet araç ve mekanizmalarını geliştirmelerine sebep olmuştur. Nisan 2010 tarihinde Bağdat şehir merkezinde doğrudan başbakanlığa bağlı kuvvetlerin Nineva eyaletinde Sünni Arapları sorgulamak için kullandıkları gizli bir nezarethanenin ortaya çıkması bunun kamuoyuna en açık yansıyan örneklerinden birisidir.³⁷

Devlet aygıtlarını şekillendiren diğer önemli bir mekanizmayla özel güvenlik şirketlerinin istihdam politikası oluşturuyor. Özel güvenlik şirketleri, dünyanın çeşitli coğrafyalarında meydana gelen sivil savaşlara ve hatta kıyımlara dahil olmuş kişileri istihdam ediyor. Örneğin Irak'ta, Güney Afrika'nın eski aparteid rejiminde görev almış ya da Şili'deki eski diktatör Pinochet rejimiyle yakın ilişkileri olan askerler özel güvenlik görevlisi olarak istihdam edildi.³⁸ Bu nedenle küresel bir suç endüstrisinden de beslenen özel askeri şirketlere, geç devlet inşası sürecinde güvenlik sektörü reformunda yer verilmesi çelişik bir görünüm sunmaktadır. Devletin inşa edilmekte olan aygıtlarının demokratikleştirilmesi misyonuna ortak edilen şirketlerin kendilerinin karanlık bir geçmişlerinin olması, Irak'ta da suçla devlet arasındaki ilişkinin daha da daralmasına fırsat tanımaktadır.

Nitekim Irak'ta güvenlik sektörü reformunun bir parçası olan polis reformu sürecinin kendisi bu tip bir istihdam politikasını bizzat yeniden üretmiştir. Polis olarak istihdam edilen binlerce kişinin türlü suçtan sabıkası olduğu bilinmektedir. Ancak bu durum her ne kadar ABD'li görevlilerde rahatsızlık yaratsa da - zira suçlardan bazıları bizzat Irak'taki ABD vatandaşlarına karşı işlenmiştir - böylesi bir istihdam politikası direnişi kırmanın bir ön koşulu olarak görüldü. İstihdam edilenlerin “suçlu” olarak görülmesi ABD'lileri aynı zamanda başka açıdan da rahatlatıyordu. Zira böylece ideolojik bir gündem ve doğrultudan ziyade pragmatik/kriminal

37 International Crisis Group, “Loose Ends: Iraq's Security Forces between US Drawdown and Withdrawal”, Middle East Report No 99, (26 Ekim 2010), <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-syria-lebanon/iraq/099-loose-ends-iraqs-security-forces-between-us-drawdown-and-withdrawal.aspx>.

38 Peter W. Singer, “Warriors for Hire in Iraq”.

bir şekilde şekillendirilen devlet aygıtları, ABD tarafından arzulanmayan bir siyasi/ideolojik doğrultunun İçişleri Bakanlığı'nda hakim hale gelmesi durumunda onun kontrolü altına kolayca giremezlerdi.³⁹ Diğer bir deyişle, özel güvenlik siyasetin kriminalize edilmesine neden olmaktadır. Böylelikle devlet aygıtlarının temelinde olması gereken toplumsal mücadeleler, özel güvenlik modeliyle yer değiştirilmiştir.

İşgal sonrası Irak'ta doğan güvenlik boşluğuna toplum da bu mekanizmalarla daha fazla çekilmiş ve devletin kontrolünün oldukça dışında ağır bir silahlanma ve toplumun polisleştirilmesi hali meydana gelmiştir. Bugün Irak'ta 1.000.000 civarında silahlı üniformalı insan olduğu biliniyor ve Irak'ta ortalama her yedi erkekten birisinde silah bulunuyor.⁴⁰ Kısacası toplum yeni özel güvenlik ideolojisiyle yoğrulmaktadır. Bu şekilde devlette şiddetin yoğunlaşamayışı üzerinde durmak ve bu doğrultuda ısrar edilmesi gereği duyulsa da, biz bir önceki kısmın da çizdiği çerçeve dâhilinde aslında arzu edilenin devlette fazlaca merkezileşmiş bir güvenlik aygıtı olmadığını biliyoruz. Buna göre, Irak'ta bildiğimiz anlamda devletin olmayışını devlet inşa sürecinin başarısızlığı olarak okumak eksik ve hatta kimi zaman da hatalı bir tespit olabilir. Zira Irak'ta inşa edilmeye çalışılan devlet hâlihazırda şiddet tekelinin meşru olmadığı düşünülen bir devlet modeline dayandırılmaya çalışılıyor. Bu illa zayıf ya da işlevsiz bir devletin varlığı anlamına gelmiyor. Aksine Irak'ta yeni bir devletlilik halinin doğuşuna işaret ediyor.

Siyasi liderleri koruma işi ya da bodyguardlık, Bismarck döneminden itibaren devletlerin uluslararası alanda işbirliği yapmalarının ve diğer devletlere baskı kurmalarının ana vesilelerinden birisi olmuştur.⁴¹ Koruma işi, toplumsal bir misyonla kurulan polisi uluslararasılaştırarak bağlı olduğu toplumsal tabanın etkilerinden izole etmiştir ve sonrasında Interpol gibi kurumlara evrilecek olan koruma polisliği uluslararası devletler düzeninin ana dinamiklerinden birisi olmuştur. Bu misyonun halihazırda toplumsal belirlenimden izole edilmiş polisten özel güvenli-

39 Micheal Moss, "How Iraq Police Reform Became Casualty of War", (22 Mart 2006), <http://www.nytimes.com/2006/05/22/world/middleeast/22security.html>.

40 International Crisis Group, "Loose Ends: Iraq's Security Forces between US Drawdown and Withdrawal".

41 19. yüzyılda polisin uluslararasılaşması konusunda bkz, Hsi-Huey Liang, *The Rise of Modern Police and the European State System from Metternich to Second World War*, (USA: Cambridge University Press, 2002).

ge devri, Irak özelinde devletin Yeşil Bölge'ye hapsolmasına ve yerden "200 fit yukarıda asılı" olarak durmasına neden olmaktadır.⁴² Diğer bir deyişle Irak'ta siyasi liderleri ve diğer görevlileri korumak için devletin kendisinden gayri bir kuruma yaslanması ve özel bir bölgeye daralması bildiğimiz anlamda modern devletin doğmasının imkânsızlığına da işaret etmektedir.

Afrika devletlerindeki zorun örgütlenmesi üzerine çalışan ve devlet-inşası ile bu örgütler arasındaki ilişkiyi deşifre etmeye çalışan William Reno'ya göre, iç savaşla malûl bu devletlerde siyasi liderlerin kendilerini koruma merkezli zor örgütleri kurmaları, gençliği silahlandırmaları, birbirlerine paralel birçok farklı zor aygıtını yine kendi ölümsüzlükleri uğruna kurmaları, kısacası, "yönetici için güvenlik", devletin şiddet tekeli yoluyla egemenlik tesis etmesine tam zıt bir durum teşkil etmektedir.⁴³ Başka bir ifadeyle "koruma" işinin kendisi devleti tersinden inşa etmekte ya da çözmektedir. Buradaki önemli nokta ise aslen sözde başarısız devletlerin bir özelliği olarak görülen ve modern devletin teorik anlamda anti tezi olan bu durumun, geç devlet inşasının ana mekanizmalarından birisi olarak kullanılmasıdır.⁴⁴

Irak'ta devletle özel güvenlik arasındaki sınırlar oldukça muğlak.⁴⁵ Ancak bu özel güvenliğin devlet tarafından devlet adına kullanıldığı ya da özel güvenliğin aslında "kamu" olduğu anlamına gelmemektedir.⁴⁶

42 Irak'ta 20. yüzyılın başında devlet inşası esnasında, İngiltere mandası olarak hareket eden Irak devletini tanımlarken Toby Dodge bu benzetmeye başvurur zira Irak devleti toplumu yönetebilmek ve bastırabilmek için Britanya'nın hava kuvvetlerini kullanır. Devlet toplumdan kopuk ve uzaktır ama; ancak ona direnenleri bombalayacak kadar uzaktadır. Toby Dogde, "Iraq: the contradictions of exogenous state-building in historical perspective", *Third World Quarterly*, Vol. 27, No.1, 2006, s. 187-200.

43 William Reno, "The Changing Nature of Warfare and the Absence of State-Building in West-Africa", Diane Davis ve Anthony Pereira, "Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation", (New York: Cambridge University Press, 2003), s. 322-345.

44 Koruma işinin kendisi, koruma/şiddet araçlarıyla onları kullananlar arasında bir özdeşleşme, kişisel bir ilişki kurulması anlamına gelir. Bu durum feodalizme özgü bir şiddet örgütlenmesidir. Oysa ki modern devletin en önemli özelliklerinden birisi, zor aygıtlarıyla onları ellerinde tutanların birbirinden ayrılması ve böylece gayri şahsî kurumsal bir yapının kurulmasıdır. Modern devlete modern özelliğini veren bu rasyonalizasyon sürecidir. Derek Sayer, *Capitalism and Modernity: An excursus on Marx and Weber*, (Routledge: London, 1991).

45 Bu muğlaklığın bir sebebi de eski askerlerin ve devlet görevlilerinin özel güvenlik şirketlerinden istihdam edilmesinden kaynaklanıyor. Böylece devletle özel güvenlik şirketleri arasında güvenlik kültürü açısından bir süreklilik sağlanmış oluyor.

46 Anna Leander, özel güvenlik üzerine kaleme aldığı öncü çalışmalarında özel güvenliğin toplumun devlet tarafından disiplin edilmesi ve yönetişimin bir parçası olması sebebiyle "kamu" nun parçası

Irak örneğinde, devletle özel güvenlik ilişkisinde hâkim belirleyen özel güvenlik şirketleridir ve bu nedenle de devlet aygıtları daha ziyade “özel”leşmekte, özel güvenlik ideolojisine meyil etmektedirler. Bu durumda devlet aygıtlarının o ya da bu aşirete ya da gruba bağlı olması ve evrensel bir kapsayıcılık iddiasını geliştirememesine sebep olmaktadır. Ortak bir kamusalılık yaratılamamakta, devlet aygıtları o ya da bu özel çıkarın hizmetine koşulmaktadır. Ancak burada daha önemli olan, bu özelleşmenin Irak’ta kurulması istenilen devletin ana karakteri olabileceğine dair olan inanç ve stratejik kararlardır. Kısacası, özel güvenlik ideolojisi aynı zamanda bir sonraki alt-başlıkta iddia edileceği gibi siyasal bir araçtır; Irak’ta yeni devletlilik halinin asli bir unsurudur.

Irak’ta geç devlet inşa sürecinin önündeki en büyük engellerden birisi yolsuzluk olarak dile getiriliyor.⁴⁷ Ancak yolsuzluk olarak adlandırılan olay ve mekanizmaların kimilerinin özel güvenlik şirketlerinin oluşturdukları rol-modelden, yani yapısal güçlerinden, kaynaklandığı iddia edilebilir. Diğer bir deyişle yolsuzluk olarak adlandırılan mekanizmaların bir kısmı son dönemde güvenlik alanındaki dönüşümün yapısal unsurlarından birisidir. Genel sağduyuda yolsuzluk olarak değerlendirilen ancak özel güvenlik ideolojisinin yapısal gücüne işaret eden iki önemli başlık vardır. Bunlardan birincisi, devletin güvenlik aygıtlarında çalışanların parayla olan ilişkisi, ikincisi ise devletin güvenlik aygıtlarının enformel ilişkiler üzerinden iş görmesi.

Irak’ta güvenlik konusundaki en büyük zafiyetlerden birisi, bir istihbarat elemanı tarafından örneğin Bağdat’ta 75 adet kadar olan kontrol noktalarındaki polis ya da askerlerin para karşılığı satın alınması olarak nitelendiriliyor.⁴⁸ Bu sayede patlayıcı dolu kamyonet ve araçların bu noktalardan kolayca geçebildikleri iddia ediliyor. Her ne kadar bu

yani devletin bir parçası olarak görülmesi gerektiğine işaret etmiştir. Özelle kamu arasındaki ilişkinin muğlaklaştığı aşıkardır ve devletin kendi kurumsal sınırlarını aşan her türlü zor aygıtını kendine eklemeye arzusu da on yıllardır sosyal bilimlerde kabul gören bir gerçektir. Ancak, daha önce de belirtildiği üzere özel güvenlik bildiğimiz anlamda “kamu”nun da bir dönüşüme uğradığı bir dönemde niceliksel bir artış göstermiştir. Özel güvenlik yeni yönetişimin bir parçası olmakla beraber sosyal refah devletinden ortak sağduyuya miras kalan “kamu” anlayışıyla beraber düşünülemez. Aksine, neoliberal dönemde “kamu” özel güvenlik haline gelmektedir. Anna Leander, “Regulating the Role of PMCs in Shaping Security and Politics”, Working Paper no.84, 2006, www.staff.ikl/ale.

47 International Crisis Group, “Loose Ends: Iraq’s Security Forces between US Drawdown and Withdrawal”.

48 ibid.

tür rüşvetle yolsuzluk örnekleri insanlığın tarihi kadar eski olsalar da, özel güvenlik şirketlerinin parayla savaş arasında yarattığı yeni ilişki de gözardı edilmemelidir. Para karşılığında parayı temin edenlerin askeri olmak modern devletin ilga etmeye çalıştığı bir ilişki biçimiydi. Bu ilişkinin küllerinden yeniden doğması, askerlik ve polislik mesleğinin de doğasında kimi yapısal dönüşümlere sebep olmaktadır.⁴⁹ Bu nedenle geç devlet inşası sürecinde paranın oynadığı bu rol de süreci *tersinden* ilerletmektedir.

Diğer başlığa gelince, güvenlik görevlileri arasındaki iletişimin enformel olarak kurulmasına örnek olarak Maliki dönemindeki uygulamalar verilebilir. Maliki'nin, 2007 senesi Ocak ayında Bush'un önderliğinde gerçekleştirilen askeri yığınağın ardından, ülkedeki güvenlik aygıtları üzerinde otoritesini artırmayı hedeflediği ve bu doğrultuda askeri operasyon merkezleri kurduğu biliniyor. Bu süreçte askeri birliklerin, emir-komuta zincirinin üzerinden atlanarak Maliki'ye bağlı kimi başbakan danışmanları tarafından cep telefonları yoluyla doğrudan yönlendirildikleri biliniyor.⁵⁰

Bu Maliki'nin otoritesini artırma çabalarının taktiksel bir parçası olduğu kadar, Irak'taki güvenlik alanının enformel veri paylaşımına ve toplanmasına dayanan yeni özelliğinden de kaynaklanmaktadır. Irak'taki tüm güvenlik aygıtları kendi muhbir ve ajan sistemlerini oluşturmaya devam etmektedirler.⁵¹ Üstelik Iraklı kimi güvenlik görevlileri, Irak Ulusal İstihbarat Servisinin tamamen CIA'nin yönetiminde ve İran'a yönelik olarak çalıştığını söylüyor.⁵² Bu açıdan bakıldığında, ulusal nitelikteki güvenlik aygıtları ABD'nin birçok ulusaşan özel güvenlik şirketiyle kurduğu ilişkiyi kendi bünyesinde yeniden üretiyor, Irak'ta inşa edilmeye çalışılan ulusal nitelikli güvenlik aygıtları ABD'nin geliştirdiği "ulusal güvenlik" [*homeland security*] stratejisi bağlamında birer özel güvenlik şirketiymiş gibi muamele görüyorlar.⁵³

49 Bu dönüşümler hakkında detaylı bilgi için bkz. Elke Krahnmann, *States, Citizens and the Privatization of Security*.

50 Toby Dodge, "Iraq and the Next American President", *Survival*, Cilt 50, Sayı 5, Ekim- Kasım 2008, s. 37-60.

51 International Crisis Group, "Loose Ends: Iraq's Security Forces Between US Drawdown and Withdrawal".

52 ibid.

53 ABD, 11 Eylül saldırılarının ardından geliştirdiği anavatan güvenliği stratejisinde özel güvenlik şirketlerine özellikle uluslararası istihbarat konusunda başat bir rol tanımlıyor. Özellikle, Irak,

Siyaset Alanına olan Etkiler

Irak'a özel askeri şirketlerin girmesinin asıl sebebi ABD'nin işgal öncesi planlarında öngördüğünün çok ötesinde örgütlü bir direnişle karşılaşılmasıdır.⁵⁴ Bu nedenle de özel güvenlik şirketlerinin Irak'ta devlet inşa sürecinde kullandıkları ana mekanizmalardan birisi direnişçileri kendi saflarına devşirmektir. Fakat bu durum 19. yüzyılda devletler inşa edilirken altyapısal güçlerini ulus inşası için kullandıkları ve eşkiyayı, merkezi devlete direnenleri içermek anlamında bir dönüştürme projesi değildir.⁵⁵ Direnişçilerin devlete değil de özel güvenliğe devşirilmesi bir tür “*transformismo*”dur.⁵⁶

Direnişi kırmanın da ötesinde direnişçilerin özel güvenlik tarafından devşirilmesi Irak'ta oluşması muhtemel modern siyaset alanına da erken bir müdahaledir. Zira direnişçiler sadece pasifize edilmemekte aynı zamanda dönüştürülmektedirler. Öte yandan da, direnişçilerin özel güvenlik tarafından soğurulmalarının kendisi oksimoronik bir süreç yaratıyor. Zira kendileri olası bir yeni devlete ya da klasik bir devlet inşa sürecine örgütlenmiyorlar aksine varlıkları bildiğimiz anlamdaki modern devlet oluşumunda çözücü bir etki yapan özel güvenliğe örgütleniyorlar. Bu nedenle özel güvenliğe massedilen direnişçiler *tersinden devlet inşası* sürecinin dolaylı yürütücüleri oluyorlar.

Nitekim Bremer'in işgalin hemen ardından Irak güvenlik güçlerini ilga etmesi, Irak'ta devlet inşa projesinin bir ayağında, eskiden kurtulmak

Afganistan ve Pakistan'da istihbaratın %95'e yakını özel askeri şirket bünyelerinde kurulan istihbarat birimlerinden sağlanıyor. ABD'deki bu anlamda “özel”e olan bu bağımlılık devletin bir şirket mantığıyla işlemesine ve tekelleşme yolunda bir hayli yol kateden kimi özel askeri şirketlerin etki alanlarının giderek artmasına sebep oluyor. Nitekim ABD'de Başkanlık, Özel Askeri Şirketlerle olan ilişkisi bağlamında Kongre karşısında hiçbir hesap verme sorumluluğu taşıyor. Ayrıca, özel askeri şirketlerin yürütme erkinin doktrinini etkilemedeki paydası da oldukça kayda değer. Örneğin, bugün ABD'nin dış politika ve millî güvenlik doktrinlerini şekillendiren önemli bir unvanı DYN Corp. adlı Özel Askeri Şirket tarafından ulusal, bölgesel ve yerel ölçeklerde sağlanan “tehdit bildirimi” oluşturuyor.

- 54 Christopher Kinsey, *Private Contractors and the Reconstruction of Iraq: Transforming Military Logistics*, (New York: Routledge, 2009), s. 33-44.
- 55 Ortadoğu'daki birçok devlet, tıpkı Avrupa'daki öncüllerinin 19. yüzyılda eşkiyalar, çeteler, serseri ve dilenciler için kullandıkları entegrasyon yöntemlerini, çeşitli aşiret ve bedevi klanları merkezi devlete örgütlemek amacıyla kullanmış ve birçok hegemonik araç geliştirmiştir. Örnek olarak bkz. Adnan Mahhouk, “Recent Agricultural Development and Bedouin Settlement in Syria” *Middle East Journal*, Cilt 2, Sayı 10, 1956, s. 167-176.
- 56 Robert Cox, “Gramsci, hegemony and international relations: An Essay in method”, *Gramsci, Historical Materialism and IR*, Stephen Gill, (Cambridge: Cambridge University Press: 1993).

kısmına tekabül ederken, bu projenin bir diğer ayağına yani devletin yeniden temellendirilmesi amacına yarattığı “direnışe katılmaya başlayan kızgın, küstürülmüş, silahlı yüz binlerce genç erkek rezervi” zarar vermekteydi.⁵⁷ Bu nedenle, özel güvenlik şirketleri direnişçilerin devşirilmesi yoluyla Irak'ta eski düzenin çözülmesi ve yeninin kurulması arasındaki bağı sağlamakta kullanıldılar ve kullanılıyorlar. Özel askeri şirketler, geç devlet inşa sürecinde bu sürecin daha önce belirtilen ve zaman zaman çelişebilen ayakları arasındaki uyumlaştırmayı gerçekleştirmeye çalışan failer olarak görev almaktadırlar.

Kaldı ki, özel güvenlik şirketleri yoluyla yayılan özel güvenlik ideolojisi hâlihazırda bir yandan, ABD'ye karşı mücadeleyi hızlandırırken öte yandan da hitap ettikleri siyasi alanın ya fazlasıyla yerel (mezhep temelli sosyal gruplar) ve/veya fazlasıyla ulusaşan (İran ya da Suriye ile sürdürülen bağlar) bir boyutta ilerleten direnişin bu parçalı yapısını daha da fazla besliyor.⁵⁸ Bu anlamda, 2006 yılında en çok olmak üzere sonrasında da ortak bir “devlet” bağının olanaklılığı fikrinin direnişin etrafındaki kitlelerde eksildiğini ve eşanlı olarak da militarizasyonun arttığı görüldü. Kısacası, bir yandan direniş ortak sosyal ve siyasi alanı kurabilecek olan inşacı bir fail olma imtihanını verirken bir yandan da, bu siyasi alanı tek başına bir siyasi iktidar olamayacak kadar bir “dışlayıcılığa” ya da “yaslanmacılığa” terk ediyor. Tam da bu iki zıt dinamiğin yarattığı boşlukta özel güvenlik ideolojisi daha da çok yerleşme imkanı bulabiliyor.

Irak'taki devlet inşası projesinde, özel güvenlik ideolojisi pratikteki karşılığını, yerelliklerde bulunan iyi örgütlü, sağlam bir geçmişi olan milis kuvvetlerde buluyor. Bu yerel örgütler her ne kadar potansiyel bir tehdit olarak algılandılar da Irak'ta 2004 yılında kurulan Geçici Koalisyon Yönetimi bu milisleri tanıdı ve birçok durumda da ödüllendirdi.⁵⁹ Bu tanıma yalnızca Irak'ta yeni bir güvenlik mimarisi kurma gerekliliğinden kaynaklanmıyordu. Aynı zamanda özel bir toplum algısına da dayanıyordu. Bu algıya göre, yerelliklerdeki en önemli sosyal hareket güvenlik konusunda kendi kendini örgütleyen halktır. Bu açıdan özel güvenli-

57 Christopher Kinsey, *Private Contractors and the Reconstruction of Iraq: Transforming Military Logistics*, s. 44-88.

58 Irak'ta direniş ve şiddet hakkında detaylı bilgi için bkz. Hamit Bozarşlan, “Etats, communautés et marges dissidentes en Irak”, *Critique Internationale*, Sayı 34, Ocak-Mart 2007, s. 17-27.

59 Christopher Kinsey, *Private Contractors and the Reconstruction of Iraq: Transforming Military Logistics*, s. 44-88.

ğın aldığı türlü biçimler –komşuluk gözetleme birimleri; toplum destekli polislik uygulamaları vb.- geç devlet inşasının vazgeçilmez unsurlardır. Böylesi bir toplumun varlığı yeni devletliliğin kurulmasında asli bir ilke olarak benimsenmektedir. Bu nedenle Irak'ta geleneksel toplumun yarattığı milis güçleri, geç devlet inşa sürecine özel güvenlik ideolojisinin de yardımıyla eklenmişlerdir. Bu geleneksel ve henüz kapitalist piyasaya uyumlaştırılmamış güvenlik güçleri bir anlamda yeni neoliberal güvenlik piyasasına bir ilkel birikim olanağı sağlamaktadırlar.⁶⁰

Ayrıca, özel güvenlik ideolojisi hâlihazırdaki bu milis örgütlerini sisteme eklemek dışında yeni silahlı halk örgütlenmeleri de yaratmıştır. Bunlardan en bilineni Anbar bölgesinde kurulan “Uyanış Hareketi”dir. 2006 senesinde, 12 Iraklı Sunni Şeyhin bir araya gelmesiyle kurulan bu konsey, El Kaide’yi bölgelerinden kovmayı amaçladı. Uyanış Hareketinin özellikle istihbarat konusunda ABD’ye sağladığı olanaklar, böylesi örgütlenmelerin çoğaltılmasını tetikledi.⁶¹ Sonuç olarak yüzlerce “Endişeli Yerel Vatandaş Örgütü [*Concerned Local Citizens Organizations*]” kuruldu.

Bu mekanizma önce işgal esnasında yabancılaştırılmış Sünni’lerin milileşmesini sağladı.⁶² Ancak daha da önemlisi özel güvenlik ideolojisinin ve de Irak’taki özel güvenlik şirketlerinin misyonunu El-Kaide ile savaş bağlamında yeniden tanımladı. Bu vesileyle Irak’taki direniş hareketi El-Kaide ile özdeşleştirildi. Aslında El-Kaide’ye karşı yürütülen küresel savaşta özel askeri şirketler ABD’nin Afganistan müdahalesinden beri başrolü oynamaktadırlar. Özel askeri şirketler direnişle terör arasındaki sınırı kaldırıyorlar ve direnişin devlet inşa sürecine olumlu olabilecek katkısı ya da oynayacağı muhalefet rolünü siyaset alanının dışına çıkararak özel bir evren yaratıyor. Devletin güvenlik aygıtlarının

60 Neoliberal dönemde, daha önce metalaştırılmamış doğal ve beşeri kaynakların sermaye birikimine açılması hakkında detaylı bilgi için bkz. David Harvey, “Neoliberalism as Creative Destruction”, *Annals*, Cilt 610, Mart, 2007, s. 22-44.

61 Toby Dodge, “Iraq and the Next American President”.

62 Her ne kadar Iraklı Sünnilerin bir kısmı bu yolla ABD’ye ve Irak’taki geç devlet inşası sürecine eklenmiş olsalar da bu süreç asla sorunsuz yürümedi. Yaratılan bu milis güçlerinin devletin polis örgütüne içerilmesi konusunda bastırılan Uyanış Hareketi Konseyi, arzuladığı sonucu alamayınca, 2008 senesinde Diyala şehrindeki Uyanış hareketinin üyeleri, yerel yönetime verdikleri desteği geri çekmekle tehdit ettiler ve yerel polis şefine karşı bir dizi suçlamada bulundular. Bu nedenle, özel güvenlik ideolojisi bağlamında polisleştirilen toplum, devlet inşasının “tersinden” karakterini her daim öne çıkarıyor.

da ancak özel güvenlik boyunduruğunda müdahil olduğu bu direnişle mücadele süreci, bu nedenle bir devletleşme sürecine evrilemiyor zira devletin güvenlik aygıtları direnişçilerle El-Kaide bağlamında yürütülen bir savaşta daha soyut bir zemine zıplama ve devlete temel teşkil edecek bir toplumsal uzlaşma yaratma birikimini sağlayamıyor.

Devletin herhangi bir güvenlik aygıtının, Irak'ta birarada yaşama kültürünü geliştirme konusunda hiçbir zemin sağlayamayışı ve ortak bir gelecek kurgusundan ve siyasetinden ziyade ana siyaset yöntemi olarak savaşı belirlemesi, girişteki teorik çerçevenin betimlediği türden bir devlet inşasına imkân tanımıyor. Tilly, savaşlar devletleri yapar derken, burada devlet aygıtlarının toplumsal mücadeleler temelli yapısında değişiyor. Oysaki Irak'ta, devlet aygıtlarına temel olarak özel güvenlik ideolojisi bağlamında örgütlenmiş mezhep temelli milisler ortaya çıkıyor. Örneğin, Irak'ta 2005-2006 yıllarında meydana gelen iç savaşta, Irak polisinin kilit öneme sahip noktalarını Irak İslam Devrim Konseyi'ne bağlı Şii Bedir Tugayları ele geçirdi.⁶³ Bu durum iç savaşın daha da derinleşmesine sebep olan unsurlardan birisi oldu.

Ayrıca özel güvenlik ideolojisinin Irak toplumdaki ayrılıkları derinleştirmesine bir de bu ayrılıkların birbirleriyle tek temas noktası olan *sokağın* özel güvenlik şirketleri tarafından kapatılması eklendi. Irak'ta birbirine paralel olarak kurulan birçok terörle mücadele ekibi bulunuyor. Bu ekiplere Irak sokaklarında nasıl mücadele edileceğini özel askeri şirketler öğretiyor. Yine aynı şirketler, Acil Durum Yanıt Üniteleri de kuruyorlar. Kesin tanımları belirsiz olmakla beraber herhangi bir doğal ya da beşeri felaket anında harekete geçecek bu üniteler Irak'ta olağanüstü hal rejiminin daimileşmesine neden oluyor. Ayrıca Irak sokaklarına hakim olan bunca paralel şiddet örgütü türlü gerekçelerle Irak parlamentosunun bilgisine açılmıyor.⁶⁴ Irak'ta toplumsal bir konsensüsün sonucu olarak bir devletin doğmasının önüne özel güvenlik sokaklarda kurduğu egemenlikle geçiyor. Elbette fikirlerin olmadığı bir yerde silahların konuştuğu, hegemonyanın rızayla tesis edilemediği bir yerde zorun devreye girdiği herkesçe bilinen bir gerçek. Ancak Irak'ta özel güvenlik aygıtları

63 Toby Dodge, "Iraq and the Next American President", s. 51.

64 International Crisis Group, "Loose Ends: Iraq's Security Forces Between US Drawdown and Withdrawal".

fikir eksikliğinden dolayı devreye girmiyor. Bizzat kendileri yeni devletlilik biçiminin fikirlerini, ideolojisini oluşturuyorlar, en önce sokağın ağırlığını tıpkı New Orleans'ta yaptıkları gibi siyaset sahnesinden silerek.

Sonuç

Irak'ta özel güvenlik şirketleri, hâlihazırda etnik ve siyasi ayrılıklar nedeniyle parçalı, bölünmüş bir görünüm sergileyen ordu ve polis örgütlerinin ve onların sergiledikleri bağılıkların parçalı doğasını daha da derinleştiriyor. Bu türlü siyasi oluşumun bir anlaşma/ uzlaşma/ stratejik pazarlık sonucu elde edebileceği düşünülen görece homojen bir devlet kurumunun oluşma imkânının da yapısal olarak altını oyuyor. Burada yapısalda kasıtı daha önce de belirtildiği üzere, iradi süreçlerin üstesinden pek zorlukla gelebilecekleri bir nedensellik teşkil ediyor. Devletin inşa sürecine ve dolayısıyla doğmakta olan devletin doğasına yapısal bir müdahale, devlet arenasında yer alan ve bu şekilde devlete şekil veren toplumsal- siyasal mücadelelerin doğasına bir müdahale anlamına gelmektedir. Bu şekliyle özel güvenlik devlet inşası sürecinde dışsal bir kısıt olarak değil içsel bir aktör olarak yer almaktadır.

Özel güvenliğin etkisi, tek tek şirketlerin yaptığı etkinin ötesinde, parçaların toplamından büyüktür. Nitekim Maliki'nin son dönemde özellikle Wikileaks belgelerinin açıklanmasının ardından Blackwater vb özel askerî şirketler karşısındaki tutumu, devlet aygıtları üzerindeki şahsi otoritesinin artırmanın bir ifadesi olarak görülebileceği gibi, özel güvenlik şirketlerinin devlet inşasına yaptıkları yapısal ve dolayısıyla dağıtıcı-çözücü etkinin siyasi bilinçte yavaş yavaş hissedilmeye başladığına dolaylı yoldan da olsa işaret etmektedir.⁶⁵

Özel güvenlik şirketlerinin bu devlet inşası sürecindeki bu inşacı/ kurucu rolü, yaslandıkları özel güvenlik ideolojisi nedeniyle, aynı zamanda onların birer toplumsal güç/ hareket olmaları anlamına da gelmektedir. Geleneksel güvenlik aygıtlarının aksine –ordu ve polis-, bu yeni güvenlik aygıtları toplumsal mücadelelerle şekillenmemektedirler. Daha doğrusu toplumsal mücadelelerin etkisinden arınık kılınmaktadır. Özel güvenlik ideolojisi ve onunla beraber şekillenen yerel ya da ulus aşan

65 "Irak Blackwater'ın Peşini Bırakmıyor", *TRThaber*, 4 Ocak 2010.

özel güvenlik aygıtlarının toplumsal mücadelelerden etkilenme biçiminin geleneksel şiddet aygıtlarından çok farklı olduğu görülmektedir. Özel güvenlik aygıtları geleneksel anlamda devletin çözüldüğüne ve fakat yeni bir devlet biçiminin vücut bulduğuna işaret etmektedirler. Bu dönüşümün en açık olduğu yerlerden birisi 2003'te ABD işgaliyle başlayan süreçten bugüne Irak'ta yaşanan devlet inşası sürecidir.

Eğer, Irak'ta ortak bir toplumsal bağ ve bundan türeyen bir devletleşme süreci yaratılamazsa, Irak'ta direniş de dahil olmak üzere türlü gruplar özel askeri şirketlerin ilkel birikim havuzu haline gelebilir. Ortadoğu'da sokaktan ya grupların kendi ayrılık noktalarını kenara bırakarak (şii mesyanizminden de sünni radikalizminden de bir ölçüde vazgeçerek) kuracağı herkesi kucaklamayı başaran bir devlet çıkacak ya da her sokakta şiddet kolonileşmiş bir devlette hizmet veren özel askeri şirketlerde kurumsallaşacak.

Kaynakça

Avant, Deborah, "The Implications of Marketized Security for IR Theory: The Democratic Peace, Late State Building, and the Nature and Frequency of Conflict", *Perspectives on Politics*, Cilt 4, No. 3, (Eylül 2006), ss. 507-528.

Berndtsson, Joakim, *Security and State Control of Force: Changes, Challenges and the Case of Iraq*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, (2009).

Bhanu, Chitra ve Stone, Christopher "Public- Private Partnerships for Police Reform", (1 Haziran 2004), <http://www.vera.org/content/public-private-partnerships-police-reform>.

Bilgin, Pınar ve Morton, Adam, "Historicizing representations of 'failed states': beyond the cold-war annexation of the social sciences?", *Third World Quarterly*, Cilt 23, Sayı 1, (2002), ss. 55-80.

Bjork, Kjell and Jones, Richard, "Overcoming Dilemmas Created by the 21st Century Mercenaries: Conceptualizing the use of private security companies in Iraq", *Third World Quarterly*, Cilt 26, Sayı 4-5, (2005) ss. 777-796.

"Blackwater Worldwide", 25 Nisan 2011, New York Times, http://topics.nytimes.com/top/news/business/companies/blackwater_usa/index.html

Bonefeld, Werner "Social Constitution and the form of the capitalist state", *Open Marxism* Cilt 1, (UK: Pluto Press, 1992).

Bozarıslan, Hamit, "Etats, communautés et marges dissidentes en Irak", *Critique Internationale*, Sayı 34, (Ocak-Mart 2007), ss. 17-27.

Chandler, David, *Empire in Denial: The Politics of State-building*, (London: Pluto Press, 2006), s. 30.

Cox, Robert, "Gramsci, hegemony and international relations: An Essay in method", *Gramsci, Historical Materialism and IR*, Stephen Gill, (Cambridge: Cambridge University Press: 1993).

Dodge, Toby, "Iraq and the Next American President", *Survival*, (Ekim-Kasım 2008), Cilt 50, Sayı 5, ss. 37-60.

Dodge, Toby, "Iraq: the contradictions of exogenous state-building in historical perspective", *Third World Quarterly*, Vol. 27, No.1, (2006), ss. 187-200.

Ergut, Ferdan, "Polis Çalışmaları için Kavramsal bir Çerçeve", *Amme İdaresi Dergisi*, Cilt 34, Sayı 1, (Mart 2001), ss.59-78.

Gamble, Andrew, "The Free Economy and the Strong State: The Rise of the Social Market Economy", *Socialist Register*, Cilt 16, (1979).

Harvey, David, "Neoliberalism as Creative Destruction", *Annals*, Cilt 610, (Mart, 2007), ss. 22-44.

International Crisis Group, "Loose Ends: Iraq's Security Forces between US Drawdown and Withdrawal", *Middle East Report No 99*, (26 Ekim 2010), <http://www.crisisgroup.org/en/regions/middle-east-north-africa/iraq-syria-lebanon/iraq/099-loose-ends-iraqs-security-forces-between-us-drawdown-and-withdrawal.aspx>.

"Irak Blackwater'ın Peşini Bırakmıyor", *TRThaber*, 4 Ocak 2010.

Jessop, Bob, *State Power: A Strategic-Relational Approach*, (Cambridge: Polity Press, 2007).

Joya, Angela, "Economic Liberalization and Reform in Syria: 1970-2005", paper presented at the Historical Materialism Conference, SOAS, (Aralık 2006), <http://mercury.soas.ac.uk/hm/pdf/2006confpapers/papers/Joya.pdf>.

Kinsey, Christopher, *Private Contractors and the Reconstruction of Iraq: Transforming Military Logistics*, (New York: Routledge, 2009), ss. 33-44.

Krahmann, Elke, *States, Citizens and the Privatization of Security*, (New York: Cambridge University Press, 2010).

Leander, Anna, "Globalisation and the Eroding State Monopoly of Legitimate Violence", *COPRI Working Paper*, Sayı 24, (2001).

Leander, Anna, "Re-Configuring Security Practices: The power of the Private Security Business", *Working Paper Sayı 88*, (2007).

Leander, Anna, "Regulating the Role of PMCs in Shaping Security and Politics", Working Paper no.84, (2006), www.staff.ikl/ale.

Leander, Anna, "The Power to Construct International Security: On the Significance of Private Military Companies", *Millennium- Journal of International Studies*, Cilt 33, Sayı 3, (2005), ss. 803- 826.

Liang, Hsi-Huey, *The Rise of Modern Police and the European State System from Metternich to Second World War*, (USA: Cambridge University Press, 2002).

Mahhouk, Adnan, "Recent Agricultural Development and Bedouin Settlement in Syria" in *Middle East Journal*, Cilt 2, Sayı 10, (1956), ss. 167-176.

Mann, Michael, "The Autonomous Power of the State", *Archives Européennes de Sociologie*, Cilt 25, Sayı 2, (Kasım 1984), ss. 185- 214.

Medani, Khalid, "State-building in Reverse: The Neoliberal 'Reconstruction' of Iraq", *Middle East Report*, (Yaz 2004), s. 29.

Moss, Michael, "How Iraq Police Reform Became Causality of War", (22 Mart 2006), <http://www.nytimes.com/2006/05/22/world/middleeast/22security.html>.

Pereira, Anthony W., "Armed Forces, Coercive Monopolies, and Changing Patterns of State-Formation and Violence", Diane Davis ve Anthony Pereira, "Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation", (New York: Cambridge University Press, 2003), ss. 387-407.

Reiner, Robert, *The Politics of the Police*, (London: Oxford University Press, 2000).

Reno, William, "The Changing Nature of Warfare and the Absence of State-Building in West-Africa", Diane Davis ve Anthony Pereira, "Irregular Armed Forces and Their Role in Politics and State Formation", (New York: Cambridge University Press, 2003), ss. 322-345.

Sayer, Derek, *Capitalism and Modernity: An excursus on Marx and Weber*, (Routledge: London, 1991).

Scahill, Jeremy, "Blackwater Down", 21 Eylül 2005, <http://www.thenation.com/signup/5901?destination=article/blackwater-down>.

Schaill, Jeremy, "Our Mercenaries in Iraq: Blackwater Inc and Bush's Undeclared Surge", 26 Ocak 2007 http://www.democracynow.org/2007/1/26/our_mercenaries_in_iraq_blackwater_inc.

Shwartz, Michael, "Colonizing Iraq: The Obama Doctrine?", 9 Haziran 2009, http://www.hufingtonpost.com/michael-schwartz/colonizing-iraq-the-obama_b_228857.html

Singer, Peter W., "Warriors for Hire in Iraq", (15 Nisan 2004), http://www.brookings.edu/articles/2004/0415defenseindustry_singer.aspx.

South, Nigel, "Privatizing Policing in the European Market: Some Issues for Theory, Policy and Research", *European Sociological Review*, Cilt 10, Sayı 3, (1994), ss. 219-233.

Thompson, Janice, "State Practices, International Norms, and the Decline of Mercenarism", *International Studies Quarterly*, Cilt 345, Sayı 1 (1990), ss. 23-47.

Tilly, Charles, *Zor, Sermaye ve Avrupa Devletleri'nin Oluşumu*, (Ankara: İmge, 2001).

Tripp, Charles, "The United States and State-building in Iraq", *Review of International Studies* (2004), Sayı 30, ss. 545-558.

Zabcı, Filiz, "Private military companies: 'Shadow soldiers' of neo-colonialism", *Capital and Class*, Cilt 31 Sayı 2, (Yaz 2007), ss. 1-10

